



KİŞİSEL GELİŞİM KİTAPLARINDAKİ BAŞARI İDEOLOJİSİ: MÜMİN SEKMAN ÖRNEĞİ

*Bilgen AYDIN SEVİM**

Ya başarılısın ya da hiçsin!

ÖZET

Dünyada uzun yıllardır en çok satanlar listesinde ilk sıraları işgal eden kişisel gelişim literatürü, tüketim toplumunun geçirdiği zihniyet dönüşümü ve kapitalist sistemi meşrulaştırma pratikleri hakkında önemli ipuçları sunar. Hayat, kimilerinin başarılı kimilerinin de başarısız olacağı bir sınav olarak algılandığında ahlaki değerler ve insani ilişkiler bu önkabule göre şekillenir. Bir kaybeden olmamak için hırslı, benmerkezci ve bireyci tercihler ön plana çıkar. Başarı ideolojisine teslim olanlar, bireysel kurtuluşun peşinden gider; paylaşım, dayanışma ve toplum yararı gibi değerleri ise geri plana atarlar.

Başarı ideolojisini benimsemek, mutlu olmanın tek yolunun bireysel başarıdan geçtiğine inanmayı da beraberinde getirir. Ne var ki asıl büyük tatminsizlik, kişisel gelişim kitaplarında vadedilen bireysel başarının beklenen mutluluğu getirmemesi durumunda yaşanır. Okura hayatı bir sınav olarak sunan kişisel gelişim kitapları, modern toplumun kılavuzsuz kalmış bireylerini kapitalizmin o büyük yalanına inandırmaya çalışır: Bireysel kurtuluşun mümkün olduğu yalanına...

Sistemin devamlılığı için önemli bir araç olan kişisel gelişim alanı, herkesin her koşulda eşit olduğu varsayımına dayanır. Başarıya olan inanç, motivasyon ve umuttan beslenir. “Ya başarılısın ya da hiçsin!” söylemiyle başarısızları ve başarısızlık bilgisini yok sayar.

Batıda kişisel gelişim literatürünün doğuşu, ekonomik bir kriz sonrasında gerçekleşir. Türkiye’de ise kişisel gelişim literatürünün doğuşuna zemin hazırlayan süreç siyasi bir krizle başlar. Bu çalışma, Türkiye’de kişisel gelişim literatürü dendiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan Mümin Sekman’ın kitapları özelinde başarı ideolojisi söylemini eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalist sistem, kişisel gelişim, başarı ideolojisi, bireysel kurtuluş.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, El-mek: bsevim@sakarya.edu.tr

SUCCESS IDEOLOGY IN THE SELF IMPROVEMENT BOOKS: MÜMİN SEKMAN SAMPLE

ABSTRACT

The self improvement literature, which has been occupying place near the top in best seller list for a long time all over the world, gives some important clues about the mentality transformation of consumption culture and legitimization practices of capitalist system. When life is considered as an examination in which some people will be successful and the others will not, moral values and personal relations take shape in reference to this precondition. Ambitious, egocentric and individualist preferences come into prominence in order not to be a loser. Those resigning themselves to the success ideology follow individual salvation and underestimate some values like sharing, solidarity and benefit of society.

Interiorizing the success ideology brings about the belief that the only way to be happy is the individual success. However, the major dissatisfaction is experienced when the individual success, which is promised in the self improvement books, does not give the expected happiness. The self improvement books, which introduce life as an examination to the readers, try to make the unguided individuals of modern society believe in the great lie of capitalism: The lie of the possibility of individual salvation...

The self improvement field, which is an important tool for the permanence of the system, is based on the hypothesis claiming that everybody is equal in every condition. Belief to success utilizes motivation and hope. It ignores those unsuccessful and the information of unsuccess with the discourse of "Either you are successful or nothing!".

The birth of the self improvement literature comes up in the West after an economic crisis. Whereas, the process paving way for the birth of the self improvement literature in Turkey starts after a political crisis. This article aims to evaluate the discourse of the success ideology in a critical approach by focusing the books by Mümîn Sekman who is one of the leading writers of the self improvement literature in Turkey.

Key Words: Capitalist system, self improvement, success ideology, individual salvation.

Giriş

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı (Büyük Bunalım), Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle alt ve alt-orta sınıflar üzerinde yıkıcı bir etki yarattı. Bu yıkıcı etkinin iki yönü vardı: Birincisi, bu sınıfların hayat standartları dramatik bir şekilde düştü. İkincisi ise sisteme olan inanç ciddi biçimde sarsıldı. Nitekim John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* (1939), kırsal kesimdeki Amerikalıların Büyük Bunalım sırasında yaşadıkları acıları gösterirken Horace McCoy'un *Atlari*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

da Vurular (1935) adlı romanı, Büyük Bunalım'ın şehirli alt ve orta sınıfların hayatında yarattığı tahribatı anlatır. İnsanlar, birkaç yüz dolarlık bir ödülü kazanmak için dans pistinde günlerce ayakta kalıp adeta ölüme meydan okuyarak kendilerine bir çıkış yolu ararlar. İşte tam da böyle bir dönemde kişisel gelişim literatürünün ortaya çıkması ve geniş bir okuyucu kitlesi kazanması aslında hiç de şaşırtıcı değildir. Bu kitaplar, o dönemde insanların çok ihtiyaç duydukları umudu tazelemiş; kapitalizmin bireysel kurtuluş efsanesini yeniden cilalayıp kitlelere sunmuş; en az John Maynard Keynes'in *İstihdamın, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (1936) adlı kitabı ve Franklin Delano Roosevelt'in *New Deal*'ı (1933-1938) kadar sistemin ayakta kalmasına hizmet etmiştir.

Illouz (2011, 69), yeni bir psikolojik anlatı olarak biçimlenen kişisel gelişim kitaplarının, kişinin değişebileceği ve kendini şekillendirebileceği varsayımı üzerine kurulduğunu belirtir. Söz konusu kitaplar, 1939 yılında *Pocket Books* tarafından başlatılan ve okurla düşük maliyetle buluşan "kâğıt kapaklı kitap devrimi" sayesinde yayılabildi. Bu ciltsiz kitap devriminden yararlanan popüler psikoloji kitapları, daha çok sayıda alt ve alt-orta sınıf insana hitap edebildi. Marketlerden eczanelere kadar pek çok yerde kolayca bulunabilen bu tür kitaplar yaygınlaştıkça kişisel gelişim endüstrisi güçlendi.

Botton (2005, 71)'un da ifade ettiği gibi, farklı kanalları ile duyguların dilini kullanan kitle iletişim araçları söz konusu alana yönelik talebi etkiledi. Yüksek statüye sahip insanların yaşamlarını merak etme, onların yaşadığı hayatın hayalini kurabilme fırsatı, kitle iletişim araçlarının etkisiyle daha da arttı. Kitle iletişim araçları, sahip olduğu içerikle de izleyicilerin beklentilerini yükseltti.

Botton (2005, 67-68), kişisel gelişimin önemli bir parçası olan biyografi kitaplarının, yani başarıya ulaşmış kahramanların yaşam öykülerinin, aslında Batıda on dokuzuncu yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığını belirtir. Henüz "olmamış" olarak nitelendirilen kişilere "nasıl olunacağı"nı anlatan, yığın yığın tavsiyelerle dolu, kişisel dönüşümü vadeden, birdenbire edinilen servet, mutluluk ve başarının kapısını açarken okuyucuya hüznün ve acı veren kitapları bunlar. Benjamin Franklin'in (1706-1790) yaşam öyküsünün, başarı öykülerini anlatan kişisel gelişim kitapları için bir öncü sayılabileceğini belirten Botton (2005, 68)'a göre, özellikle Franklin'in geliştirdiği özdeyişler, kişisel gelişim literatürünün temelini oluşturmuştur.

1. Hayat Kılavuzu Olarak Kişisel Gelişim Kitapları

Evrenin merkezine Tanrı'nın yerine insanı koyan Rönesans ve Reform'a, dogma karşısında insan aklını yücelten Aydınlanma'nın tüm görkemine, bilim ve teknolojinin doğa ve coğrafya üzerindeki zaferlerine karşın günümüzde insanoğlu, birbiriyle çelişen "izm"lerin, "fikir"lerin ve "kitap"ların arasında kendine bir yol bulmakta güçlük çekmektedir. Kişisel gelişim kitapları, insanoğlunun yaşama katlanma, yaşamak için sebep bulma ve umut etme gibi gereksinimlerini karşılarken sekülerizmin dolduramadığı bir alanı hedeflemektedir.

İnsanlar, hayatın niçin ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda her zaman bir rehber gereksinim duymuşlardır. Furedi (2001, 178-181), son yirmi yılda yıldızı parlayan yeni ve apayrı bir uzmanlık kategorisine bu bağlamda vurgu yapar. Söz konusu uzmanlık, geleceği konusunda güvensizlik içinde olan bir topluma özgüdür ve güvensizlikle muğlaklıktan beslenir. Hiçkimsenin yaşamdaki belirsizliklerle baş edemeyeceğini ve herkesin profesyonel danışmanların tavsiyelerinden yararlanma hakkı olduğunu savunur. Geçmişte din görevlilerinin tekelinde olan bu tür tavsiyeleri verme, yol gösterme ve rehber olma işi, kurumsallaşmış bir mesleğin görev tanımları arasına girer. Dolayısıyla gündelik yaşamın profesyonelleştiği süreçte rutin ilişkiler zedelenirken insanların geçmişte yaşayarak öğrendikleri her şey, yani deneyimin ürünü olan faaliyetler uzmanlara devredilir. Danışmanlık hizmetlerindeki devasa artış bunun bir kanıtıdır. İnançların içinin boşaldığı ve güvensizliğin arttığı toplumsal düzlemde giderek daha çok talep edilen uzmanların rollerini meşrulaştırmak amacıyla "insanların yardıma ihtiyacı olduğu" fikri

Turkish Studies

yayılmakta; profesyonellerin kişisel yaşama müdahalesinin temel dayanağı “sıradan insanın güçsüz olduğu” iddiasını taşımaktadır.

Bauman (2005, 192)’a göre de bir inanca ya da güven duygusuna sahip olmak, hayatın anlam taşıdığına güvenmek ve kişinin hem yapmakta olduğu hem de yapmaktan kaçındığı şeyin uzun vadeli bir önem taşıyacağını ummak anlamına gelir. Hayata dair deneyim, güvenin sağlam temelleri olduğunu onayladığında inanca ilişkin zeminin oluşması kolaydır. Ne var ki, Bauman (2005, 192)’ın deyişiyle “[y]aşadığımız zamanlar, inancı, kutsal ya da seküler, herhangi bir şeye inanmayı; Takdiri İlahi’ye ya da Varlıkların Kutsal Zinciri’ne inanmayı, dünyevi bir ütopyaya, mükemmel bir toplumun geleceğine inanmak kadar zorlaştırır”.

Illouz (2011, 32), belirsizlik ve güvensizliğin hüküm sürdüğü sanayi sonrası toplum yapısıyla ilişkili biçimde bir tür psikoloji dili inşa edildiğini belirtir: “Psikoloji dili, kurumsal kişilik söylemini şekillendirmekte son derece başarılı oldu, çünkü kapitalist iş dünyasının dönüşümlerini anlamlandırabiliyor ve -tek başına psikolojik iknanın dışında yer almış olan ancak giderek psikolojik ikna tarafından düzenlenmiş olan- rekabet ve hiyerarşinin yeni biçimlerini etkisiz hâle getiriyordu”.

Illouz (2011, 33)’un ifadesiyle burada öne çıkan dil, “kişilerin, duyguların ve güdülerin dili[dir]”. Dolayısıyla “iletişim” önemli ölçüde dile ve duyguların yönetimine dayanan; ancak duygusal koordinasyonu sağlamayı amaçlayan bir “özyönetim teknolojisi” olarak şekillenir (Illouz, 2011, 36). Söz konusu yeni iletişim etiğinin duygulardan hiç de yoksun olmayan ekonomik alanda kurulması ile birlikte duyguların denetiminden ve empati duygusundan söz edilmeye başlanmış; psikologlardan ve danışmanlardan meydana gelen yeni duygusallık modelleri yaratılarak başarı yüküleri ön plana çıkarılmıştır (Illouz 2011, 42-43).

Başarı ideolojisi etrafında şekillenen “kişisel gelişim” kavramının “network toplumu” bağlamında değerlendirilmesinin gerekçesini “ekonomi network”lerinin mantığına dolaylı yoldan ışık tutabilecek olmasına bağlayan Himanen (2005, 113-114), kişisel gelişim rehberleri okunduğunda öne çıkan yedi temel erdemini tesadüfi sayılamayacak şekilde Protestan etiğinin öğrettikleri ile aynı olduğunu vurgular. Söz konusu yöntemlerin ortak başlangıç noktası, “belirleyicilik” ya da “hedef tayin etmek”tir. Bireylerin önce iyi tanımlanmış bir hedef belirlemeleri, sonra da bütün enerjilerini bu hedefe ulaşmak için harcamaları gerektiği öğretilir. Kişisel gelişim rehberleri, bireylere başarıyı önce hayallerinde canlandırmayı ve kendilerine yüksek sesle sürekli olarak hatırlatmalarını öğretir. Böylece kişisel gelişim uzmanları, kişinin ulaşmak istediği hedefleri kendi kendine tekrar etmesini öğütleyerek dinî olmayan bir dua biçimi sunar. Önerilen erdemlerden biri de “optimumu yakalamak”tır. Hedefe en doğru şekilde ulaşılabilmesi için zamanın azami şekilde odaklanılarak kullanılması öğretilir.

Himanen (2005, 116-118)’e göre, bireyi hedefe yaklaştıran kişisel gelişim erdemleri arasında “esneklik” ve “istikrar” da yer almaktadır. Bunun için daha iyi yaklaşımlar öğrenmeye her zaman hazır olmak ve alçakgönüllü bir tavır sergilemek gerekir. Sabırla beklenmesi gereken hedefe doğru kararlı biçimde ilerleme anlamına gelen istikrarlı tavır ile de engellerin kişinin duygularını olumsuz biçimde etkilemesinin önüne geçilir. Söz gelimi, bir şeyin yitirilmesinden dolayı kederlenmek sorunu çözmez. Kişisel gelişim, söz konusu olumsuz duyguları hedefe ulaşmayı geciktiren bir enerji kaybı olarak nitelendirir. Beşinci temel erdem olan “çalışkanlık” idealleştirilirken “ekonomi” ve “neticenin sorumluluğunu üstlenme” de diğer önemli erdemler olarak kabul edilir.

Vurguladığı yedi erdemle birey ile network’ün ideallerini eşitleyip ekonomi ile duyguların iç içe geçmiş yapısına vurgu yapan Himanen (2005, 124)’e göre, “KG [Kişisel Gelişim]’de bir kişi

hayatına, ‘Vizyonum nedir? Gerçekleştirmek için stratejim nedir?’ diye soran bir network girişimcisiymiş gibi muamele eder. Hayat üç aylık gelişme raporlarıyla bir proje haline gelir”.

2. Yeni Kapitalizm: “Herkes Kendi Şansını Yaratır” ve “Kazanan Hepsini Alır”

Güven, sadakat ve dayanışma gibi kavramların içinin boşaldığı yeni kapitalist sistemde yaygınlaşan riskler ticari boyut kazanmış; şans ve risk gibi kavramlara ilişkin algılamalar altüst olmuş; yanılısalarla örülü hayat bir tür proje olarak konumlandırılmıştır. Beck (2011, 28), bu vurgulara paralel olarak kapitalizmin gelişme mantığı ile ilişkili yeni bir aşamadan söz eder:

“Risk tanımlarında kaybedenlerin yanı sıra, daima kazananlar da var. Bunlar arasındaki boşluk, riskin hangi konuda olduğuna ve güç dengelerine bağlı olarak değişir. Kazananların bakış açısından modernleşmenin riskleri *büyük çaplı iş* demektir. Bu riskler, iktisatçıların uzun zamandır arayıp durduğu bitmez tükenmez ihtiyaçlardır. Açlık giderilebilir, ihtiyaçlar karşılanabilir, ama *uygarlığın riskleri dipsiz bir ihtiyaç fıçısıdır*, bitmez tükenmezdir, sonsuzdur, kendi kendini üretir.”

Böylelikle Beck (2011, 78)’in ifadesiyle gündelik yaşamın sorunları, nelerden korkup nelerden korkmamak gerektiğini tartışan risk uzmanlarının çıktığı “truva atları” hâline gelebilir. Söz konusu uzmanların varlığını kabul etmek ya da onların tavsiyelerini dinlemek, “mağdur” olarak nitelendirilen kişilerin elinde değildir. Artık kendi risk uzmanlarını seçen mağdurlardan değil, kendi mağdurlarını seçen uzmanlardan söz edilebilir.

Beck’in “mağdur” olarak nitelendirdiği kişiler, aslında kişisel gelişim kitaplarının hitap ettiği “madun”lardır, yani gelir ve mevki olarak alt sınıfta olanlardır. Bu bağlamda “kurban kültürü”nün varlığına dikkat çeken Furedi (2001, 187)’nin ifade ettiği gibi, “Günümüzün toplumu kendine güvenen bireyi değil, ‘kurban’ ya da ‘hayatta kalmayı başarabilen insan’ imgesini olumluyor”. “Hayatta kalmayı başarabilen insan” kavramı, gündelik hayatın büyük bir sınava dönüştüğünü gösterirken hayatta kalmak büyük bir başarı olarak kabul edildiği için gündelik hayatın sıradan varoluş biçimi dahi başlı başına bir amaç hâline geliyor (Furedi 2001, 124).

Yeni kapitalizm odağında risklere vurgu yapan Sennet (2008, 92)’e göre de yeni piyasa koşulları pek çok insanı amaçları uğruna başarı şansının az olduğunu bile bile korkutucu riskleri göze almaya zorlar. Aslında herkesin başarı kazanma şansı yoktur. Birilerinin kazanması, başarması ya da zenginleşmesi; diğerlerinin kaybetmesi, yenilgiye uğraması ya da fakirleşmesi demektir. Ne var ki, risk almamanın kendini baştan beceriksiz kabul etmek anlamına geleceğine vurgu yapan Sennet (2008, 94), “Kazanan hepsini alır” düsturu ile hareket eden insanların çoğunun başarısızlık olasılığını bildikleri hâlde bu bilgiyi göz ardı etmeleri neticesinde esnek sistemin “eşitlik” vaadinin kapitalizmin çelişmesine dönüştüğünü ifade eder.

Modern dünya, yarattığı risk ve belirsizliklerle “şans” kavramına ilişkin algıyı da değiştirmiştir. Bu bağlamda Botton (2005, 111), yaşamda olagelenleri şans veya şanssızlıkla açıklamanın giderek olanaksız hâle geldiğini belirtir:

“Teknolojinin az gelişmiş olduğu, insanların tanrıların gücüne ve doğanın önceden kestirilemez hallerine saygı duyduğu dönemlerde, şans kavramı daha bir geçerliydi çünkü insanlar, gelişen olaylar üzerinde denetim kuramayacaklarını düşünüyorlardı. İnsanın kendine ve başkalarına şükran duyması veya işler kötüye gidince başkalarını suçlaması olanaksızdı çünkü dış güçlerin etkisine inanılırdı; bu yüzden de iyi ya da kötü giden her olayın sorumluluğu şeytana, cinlere, ruhlara ve tanrılara havale edilirdi.”

Botton (2005, 111-112)’a göre, şans kavramının önemini yitirmesine yol açan en büyük etken, insanın olayları denetleyebilme ve önceden kestirebilme gücünün gelişmesiydi. Dolayısıyla, elde edilen başarının şansa bağlanması mütevazî bir tavır olarak algılanmaya başlandı. Aynı şekilde başarısızlıkları kötü şansa ilişkilendirmek de oldukça içler acısı bir durum olarak görüldü. Bu

Turkish Studies

noktada modernitenin sürekli tekrar ettiği düstur “Kazananlar, kendi şanslarını kendileri yaratırlar” oldu.

Kişisel gelişim kitaplarında “İnsanoğlu kendi kaderinin mutlak hâkimidir” ve “hayatını isterse değiştirebilir” yanılması yaratılmaktadır. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir Yahudi olarak Avrupa’da yaşayan ya da 1930’lar Rusya’sında Stalin döneminde bir işçi olarak geçimini sağlamak zorunda kalan biri için başarılabilirliklerin bir sınırı olacaktır. Nitekim, yeni rejimin temel özelliklerinden birinin “kişinin anlık kapasitesine odaklanmak” olduğunu vurgulayan Sennet (2008, 101)’e göre de söz konusu rejimde başarı reçeteleri sunan popüler kitaplar, başarısızlıkla baş etmekte oldukça sessiz kalır:

“Kişinin başarısızlıkla yüzleşmesi ve başarısızlığa yaşam öyküsünde yer vermesi meselesi, bizi için için kemiren, ama başkalarıyla nadiren tartıştığımız bir konu. Bunu yapmak yerine klişelere sığınmıyoruz: Yoksulların haklarını savunan kesimler bile, “Başarısız oldum” sözündeki yakınlığı gidermek için, “Hayır, başarısız olmadın; sen bir kurbanısın gibi sözde rahatlatıcı bir karşılık veriyor.” (Sennet 2008, 124)

“Kazanan hepsini alır” piyasasındaki rekabet ortamında çok sayıda eğitilmiş insan da başarısızlığa mahkûm edilir (Sennet 2008, 125). Başarı vaadine karşın başarısızlık arttıkça kapitalizmin yeni bir çelişkisi daha ortaya çıkar:

“Modern kapitalizmin hesapta olmayan sonuçlarından birisi de, yerin değerini artırması ve insanlarda bir cemaat özlemi yaratmış olmasıdır. İşyerinde incelediğimiz bütün duygusal koşullar bu arzuyu harekete geçirir. Esnekliğin belirsizlikleri, köklü bir güven ve bağlılık duygusunun olmayışı, en önemlisi de kişinin kendisinden bir şey yapamaması, işi aracılığıyla “hayatını çizememesi”dir. Bütün bu koşullar insanları bağlılık ve derinliği başka yerlerde aramaya iter.” (Sennet 2008, 145)

“Demokratik”, “eşitlikçi” ve “katılımcı” yeni düzenin çizdiği karakter de özgüven sahibi olmaya zorlanır:

“Sosyal bir bağ, temelde karşılıklı bağımlılık hissinden doğar. Yeni düzenin bütün kutsal kitapları ise bağımlı olmayı utanç verici bir durum olarak niteler: Katı ve bürokratik hiyerarşiye karşı başlatılan saldırı insanları bağımlılıktan yapısal olarak kurtaracak; risk alma eylemi, verilene boyun eğmek yerine özgüven taşıyan güçlü bir insan yaratacaktır. Modern şirketlerde liyakate yer yoktur.” (Sennet 2008, 146)

Furedi (2001), aslında kişisel gelişim alanının insandaki özgüven eksikliğini perçinlediğini ve sorunlarla baş edememe duygusunu artırdığını savunur. Böylelikle uzmanlara olan talep de artar. Nitekim Sennet (2008, 154)’e göre de söz konusu sistemde aşılana kayıtsızlıkla birlikte risk ve ödül arasındaki ilişki koparılırken “Bana kim ihtiyaç duyar?” sorusu anlamsızlaşır ve güvensizlik duygusu aşılanır. Çalışanlar her an vazgeçilebilir duruma getirilir. Başkaları için bir şeyler yapmak, onlara yararlı olmak fikri de baltalanır. Artık hayat stratejisinin parolası değişmiştir.

3. Hayat Stratejisinin Parolası: “Bireysellik”, “Eşitlik”, “Sonra Değil Şimdi”

Eski dayanışma biçimlerinin parçalanması ile örgütlü dinin gerileyişini kapitalizmin gelişmesinin temel öğeleri arasında kabul eden Furedi (2001, 103); sınıf atlama olasılıklarının arttığı yeni kapitalist düzende kendi “mağdur”larını seçen “uzmanlar”dan söz eden Beck (2011, 78); hayatı anlamlandırmaya çalışırken başarısızlıklarımızdan ve zayıflıklarımızdan kendimizi sorumlu tuttuğumuzu ifade eden Bauman (2005); “insan ilişkileri becerileri” ve “kişilerarası eğitim”e vurgu yapan Sennet (2011, 37); yaşanan değişimin psikolojik sonuçlar doğurduğuna dikkat çeken Botton (2005, 56) ve “kişisel gelişim idealinin altında ‘en mütevazı adamın bile saygıdeğer bir yeterli, sağlam bir itibar için çaba göstermesine’ imkân verecek tereddütsüz demokratik fikirler [olduğunu]” öne süren Illouz (2011, 65)’un fikirlerinin ortak noktası, kişisel gelişim ideali ile birlikte öne çıkan “bireysellik”tir.

“Bireysel başarıya yönelim”le “psikoloji merakı”ni koşut süreçte değerlendiren Beck (2011, 153), “sosyal eşitsizlikleri meşrulaştırma eğilimi”nin de altını çizer. Nitekim Botton (2005, 56) da yepyeni bir idealin etrafında vücut bulan devrimlerle “bütün insanların doğuştan eşit oldukları, herkesin her şeye ulaşabilmek için sınırsız bir güç taşıdığı inancı[nın]” aşılandığını ifade eder.

Eşitsizliğe dayanan ve eşitsizliği meşrulaştıran kapitalist sistem, insanı bireysel olarak başarabileceğine inandırmaktadır; ancak herkesin başarması da mümkün değildir. Kapitalist toplumlarda bireyselleşme, başarıya yönelik inancı besleyerek kişisel gelişim pazarını destekler. Böylelikle Beck (2011, 153), bireyselleşen toplumun şimdiye kadar görülmemiş biçimde yeni ve çok yönlü çatışma, ideoloji ve ittifaklar için de zemin hazırladığını vurgular.

Bauman (2005, 193)’a göre, bireyselleşen toplumda hiçbir birey kendisinin vazgeçilmez olduğunu iddia edemez. En ayrıcalıklı konum bile geçicidir. Uzun vadeli güvenliğin yokluğunda anlık olan hiçbir haz ertelenemez: “Hayat her ne sunacaksa, bırakın *hic et nunc* –derhal- sunsun. Yarımın ne getireceğini kim bilir?”. Geçiciliğin süreklilik üzerinde üstünlüğünü kanıtladığı toplumda “şimdi” de hayat stratejisinin bir parolasına dönüşmüştür artık (Bauman 2005, 194).

Bireyselleşen, başarıya ve kazanmaya odaklı toplumda “para”, “ün” ve “itibar” öne çıkan kavramlar arasındadır. Botton (2005, 16-17)’a göre, toplumda önemli bir mevki edinmiş kişileri “adam olmuş”, tam zıt kutupta yer alanları da “bir hiç” olarak tanımlamak yaygın bir tavidir. Düşük statüde olanlar yalnızca maddi açıdan ele alınmamalıdır; çünkü düşük statü insanın kendisine olan saygısını yerle bir eder. Bununla birlikte yüksek statünün getirilerini de maddiyatla sınırlandırmamak gerekir. Zenginliğe kavuşmuş insanların büyük bir servete sahipken para biriktirmeye devam etmelerine şaşırılmamalıdır. Bu noktada kazanacakları saygınlık ön plana çıkar.

Bireyin toplumsallaşma sürecinde kazandığı kimliğe vurgu yapan Botton (2005, 20)’a göre, “Toplum üyelerinin bizi o anda hor görmesi içimizdeki olumsuz değerlendirmeleri, bir gülümseme ya da iltifat ise olumlu değerlendirmeleri ortaya çıkarıyor. Kendimize tahammül edebilmek için diğerlerinin şefkatine birebir bağımlıyız sanki”. İnsanın bu zaafının farkında olan kişisel gelişim kitapları, kendi zayıflıklarına tahammül edemeyen ve şefkat arayan insanı yakalar. Bu anlamda Botton (2005, 21)’un da vurguladığı gibi, “Statü, bizim için eşi benzeri olmayan bir zenginliğin kapısını açan bir kilit sanki: o sevgi olmadan ne kendimize güvenebilir ne de kendi kimliğimize tahammül edebiliriz”. Dolayısıyla şu sorular akla gelir:

“Saygının neden özellikle yüksek mevkideki insanlara layık görüldüğü sorusunu soruyoruz bu kez. Neden çoğumuz iflasın eşiğindeki insanlara sırtımızı dönüyoruz da kariyer vaat eden, güçlü ve iktidar sahibi insanlarla karşılaştığımızda dilimiz tutulacak kadar heyecanlanıyoruz? Küçüklere tepeden bakmak, büyükleri de saygıyla anmak dürtüsü nereden kaynaklanıyor?” (Botton 2005, 25)

Botton (2005, 54-55)’un ifadesiyle statü endişesi ile birlikte şu anda olduğundan başka bir şey olabileceği hissini taşıyan modern birey, kendini eşit kabul ettiği diğer bireyler ona göre daha üstün başarılar elde ettiğinde kıskançlık duyacaktır. Dolayısıyla kıskanılan ve en dayanılmaz gelen başarılar, bireyin sözde eşit olduğunu düşündüğü kişilerin başarıları olacaktır:

“Korunaksız, uğultulu ve köhne bir kulübede yaşamak zorunda olsaydık, üstelik büyük ve iyi ısıtılan bir malikanede yaşayan zalim bir aristokratın sert yönetimine maruz kalıyor olsaydık; ancak yanımızdaki diğer insanların da eşit koşullarda yaşadığını görseydik, durumumuz bize oldukça normal görünürdü. Elbette esef duyardık ancak bu durum kıskançlığın yeşermesi için verimli bir toprak oluşturmazdı. Ancak hoş bir evimiz ve zevk duyarak yaptığımız bir işimiz olsaydı ve liseli arkadaşlar toplantısı sırasında eski arkadaşlarımızdan bazılarının (bundan daha güçlü bir referans grubu düşünülemez) bizimkinden daha büyük evlerde yaşadıklarını ve daha heyecan verici işlere sahip olduklarını öğrenseydik, eve döndüğümüzde yüreğimize oturan o büyük talihsizlik hissinin dindirmeye çalışıyor olurduk.” (Botton 2005, 54)

Turkish Studies

Bunun için Botton (2005, 109-110)'a göre, değişen ekonomi ve kaygan zeminde meslektaşlarının ya da rakiplerinin bireyi her an sollayabilecekleri ve bireyin hedeflerine ulaşmasında yeteneklerinin yetersiz kalacağı endişesi ile birlikte kişinin yakasını bırakmayan temel duygu belirsizliktir: “Endişe, çağdaşımız olan azmin ve hırsın arkadaşıdır; çünkü geçimimizi sağlayabilmemiz ve saygı uyandırabilmemiz için bel bağlamamız gereken öğelerin hepsi tümüyle belirsizdir. Toplumsal hiyerarşide bir yer edinsek bile edindiğimiz yerin kalıcı olacağına güvenemeyiz”.

4. Türkiye’de Kişisel Gelişim Literatürünün Doğuşu ve Mümin Sekman Örneği

Batıda kişisel gelişim literatürünün doğuşu, ekonomik bir kriz sonrasında gerçekleşir. Türkiye’de ise kişisel gelişim literatürünün doğuşuna zemin hazırlayan süreç siyasi bir krizle başlar. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi, toplumcu dünya görüşünün yenilgiye uğratıldığı tarihsel bir dönemeçtir. Bu dönemden sonra eskinin 68 kuşağı önderleri, Özal Dönemi Türkiye’si’nin iş adamlarına, müahhitlerine ve reklam ajansı patronlarına dönüştü. Eskinin kanaat önderleri bile toplumsal değil bireysel kurtuluşun peşinden koşmaya başladılar. 1980’li yıllardaki ANAP iktidarı, Türkiye’yi siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan geri döndürülemez biçimde değiştirdi. Bu koşullar içinde yetişen kuşaklar toplumsal kurtuluşun ne olduğunu bilmeden büyüdüler. Onların dünyalarında bireysel kurtuluştan başka bir gerçeklik yoktu. Askeri Müdahale öncesinde sağda ya da solda siyasi mücadeleye girişenler, 12 Eylül sonrası kuşakları “bireyci”, “apolitik” ve “çıkarıcı” olmakla eleştirdiler. İlginçtir ki bu sıfatlar, başarı ideolojisini yaymayı amaçlayan kişisel gelişim kitaplarının ortalama okur profilini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de kişisel gelişim kitapları, 1980’li ve 1990’lı yıllarda daha çok çeviri eserlerle beslenen bir emekleme dönemi geçirmiştir. 2000’li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi’nin ekonomi politikaları ile birlikte hızlanan kapitalistleşme süreci, kişisel gelişim kitapları endüstrisinde telif eserlerin çoğalması ve bu sektörün kendi tanınmış yazarlarının ön plana çıkması için uygun bir zemin hazırladı. Bu bir arz talep meselesiydi. Türkiye’de bireysel kurtuluşa inanan insanların sayısı arttıkça kişisel gelişim kitaplarına olan rağbet de arttı; bu tür kitapların satış rakamları milyonlara dayandı.

Bu çalışmada da Türkiye’de en çok satanlar listesinde yer alan Mümin Sekman’ın kişisel gelişim kitapları üzerinden nitel araştırma yöntemlerinden biri olan söylem çözümlemesi yapılmıştır. Türkiye’de Kişisel Gelişim Merkezi’nin (Kigem.com) kurucusu olan yazarın *Kesintisiz Öğrenme, Türk Usulü Başarı, Başarı Üniversitesi, Kişisel Ataleti Yenmek, Çevik Şirketler, Her Şey Seninle Başlar, Limit Sizsiniz, Ya Bir Yol Bul Ya Bir Yol Aç Ya da Yoldan Çekil ve Her Şey Beyinde Başlar* adlı kitaplarının içeriği, yeni kapitalist sistemin risk ve belirsizliklerle örülü yapısı ile ilişkilendirilerek çözümleme kategorileri oluşturulmuştur. **

4.1. Hayatı Bir Sınav Olarak Algılamak

Güven, sadakat ve dayanışma duygularının zayıfladığı yeni kapitalist kültürde yarışçı, rekabete açık ve kazanmaya odaklı birey kavramı ön plana çıkar. Illouz (2011, 33)’un sözünü ettiği şekilde “kişilerin, duyguların ve güdülerin dili”ni kullanan kişisel gelişim endüstrisi, psikolog, danışman ve uzmanlardan oluşan yeni duygusal modelleri ile liberal, özgürlükçü, rekabete dayalı, homojen bir okur profili yaratır. Bu bağlamda, bireylerin duygularını yönetmeye ilişkin teknolojiler geliştirilirken gündelik hayat bir sınav pratiğine indirgenir. Nitekim, üniversite sınavını kazanmayı hayatın ilk büyük unvan maçı olarak gören Sekman (2008a, 82) da rekabetçi birey

** Kişisel gelişim endüstrisinin eleştirel değerlendirmesi konusunda en önemli çalışmalardan birini İlker Özdemir literatüre kazandırmıştır. Bir doktora tezi olarak yürütülen “İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi” başlıklı çalışma, bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu alanda daha genel bir okuyucu kitlesine hitap eden bir eser için ise Ahmet Şerif İzgören’in *Hıdır Kişisel Gelişiyor* adlı kitabına bakılabilir.

tavrını olumlar; “Gerçek sınavı ÖSYM değil, hayat yapıyor” diyerek gündelik hayatı bir sınav olarak konumlandırır. Sekman (2008b, 1)’a göre, hayata geldiğimiz yer ile hayatta gelmek istediğimiz yer arasında geçen insan ömrü “zorluklardan seçmeli”dir ve her seçimde bir vazgeçiş söz konusudur: “Sevdiğimizi seçtikçe mutlu, seçtiğimizi sevdiğimiz huzurlu oluruz”. Dolayısıyla kişisel gelişim kitaplarının söylemi, duygularla iç içe geçmiş ekonomik bir alanda kurulur.

Hayat sınavında başarılı olmak için Sekman (2008a, 34), “Yarışa nereden başladığınızı, şu anda nerede olduğunuzu ve gelecekte nerede olmak istediğinizi daima aklınızda tutmalısınız” tavsiyesinde bulunur. Ne var ki, okul hayatı ile hayat okulunda öğrenilenler birbirine uymayabilir. Sekman (2006a, 2), *Her Şey Seninle Başlar* adlı kitabında “Okul hayatında ‘hayat bilgisi’ dersi gördüğümüz hâlde, hayat okulunda ezberimiz neden karışıyor?” sorusuna karşılık “okullar bizi hayata değil, sınavlara hazırlıyor” yanıtını verir. Sekman’ın sözünü ettiği okul hayatı ile hayat okulu arasında insanı şaşkına çeviren farklılıklardan bazıları şöyle sıralanır: Öncelikle okul hayatında sınavlar önceden haber verilirken hayat okulunda habersizce sınava çekiliriz. Okul hayatında anlatılmayan bir konu hakkında soru sorulmazken hayat okulunda her an hazırlıklı olmamız beklenir. Okul hayatında notlar “objektif” rakamlarla yazılırken hayat okulunda “subjektif” kanaatler söz konusu olur. Okul hayatında soruların tek yanıtı varken hayat okulunda kişilere göre değişen yanıtları bilmemiz gerekir.

Söz konusu farklılıklara karşın Furedi (2001, 187)’nin ifade ettiği “hayatta kalmayı başarabilen insan” kavramı olumlanmış olur. Ne var ki, burada dikkat edilmesi gereken temel nokta, “hayatta kalmayı başarabilen insan”ın aynı zamanda “kurban” olarak nitelendirilebilecek konumda olmasıdır. Bunun için Furedi (2001, 124), “Modernitenin ortaya çıkışından bu yana ilk kez insan eyleminin gücü bu derece inkâr ediliyor. İnsanların olumsuz deneyimlerin etkisinden kurtulamayacak kadar zayıf olduğu [...] düşünülüyor” diyerek aslında kişisel gelişim endüstrisinin güç kaynağına vurgu yapmış olur.

Hayat bir sınav olarak algılandığında önemle üzerinde durulan kavramlardan biri de fırsat eşitliği olur. Sekman, üniversite sınavını fırsat eşitliğinin önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirir. Söz konusu sınavın, toplumun gözünde saygınlık kazanmak için büyük önemi olduğunu belirtir:

“Toplumun en alt kesiminden en üst kesimine geçmek için kullanılabilir, en kolay ve en adil yol üniversite sınavıdır. Bunu yaşam deneyimime dayanarak yazıyorum. Çünkü hayat okulunun sınavlarında fırsat eşitliği ve adil bir yargılama sistemi maalesef yok! Size önerim üniversite sınavını “bir sinir sınavı” değil sıçrama tahtası olarak görmektir. Toplumun gözünde yükselmek için bu kadar kolay başka bir fırsatınız olmayabilir.” (Sekman 2008a, 13-14)

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisiyken başarı bilgisine ulaşma konusunda fırsat eşitliği sağlamayı mesele edindiğini ifade eden Sekman (2008b, 83-84), “Başarılı olmuş insanları inceleyerek, nasıl başarılı olduklarına dair bilgilerini öğrenecek, kendi fikirlerimi de katarak, başarılı olmak isteyen zeki, çalışkan ama yoksul aile çocuklarına anlatacaktım” der. Böylelikle Sekman, kişisel gelişim uzmanı olarak soyunduğu kılavuzluk rolünü net biçimde ortaya koymuş olur. Nitekim kişisel gelişim, nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın bireyin bir rehber, kılavuz, yol gösterici, danışman ya da uzmana her zaman gereksinim duyduğu düşüncesi üzerine temellenir. Bireyin hayattaki yönünü bulmasını sağlayacak otobiyografiler ve sunulan rol modellerle engellere rağmen hayat sınavını geçmiş birey öne çıkarılır. Burada, Furedi (2001)’nin vurgu yaptığı “sıradan insanın güçsüz olduğu” önkabulü vardır.

Sekman (2008a, 11)’a göre amaç, başarı öyküleri aracılığıyla bireylerin başarıya olan inancını perçinlemektir: “Bu öykülerde insan, binbir iç ve dış engeli aşmış, göz alıcı bir iş başarmıştır. Başladığı yer ile bulunduğu yer arasındaki fark onun başarısını görkemli yapmıştır”. Sekman (2006c, 57), “Başarı öyküsü yazılmaya değer bir hayat yaşamanız için bundan sonrası

Turkish Studies

nasıl yaşamanız gerekirdi? Bu öyküyü önce hayalinizde tasarlayın, sonra da Yeni Hayat Ajandanıza yazın” şeklindeki sözleriyle bireyin örnek alabileceği başarı öykülerinin yanı sıra kendi başarı öyküsünü yaratması gerektiğini de vurgular. Bunun için hayat sınavını geçmek isteyen bireyin kendini tanıması şarttır. Dolayısıyla, başarı her yönüyle kutsanırken “şikâyet”, “yakınma” ya da “mazeret bulma” gibi tavırların kişisel gelişimi zedeleyeceği düşünülerek birey sınava, yani rekabete girmeye davet edilir.

4.2. Hayatı Planlamak ve Bir Başarı Stratejisi Geliştirmek

Kişisel gelişimde üstünde önemle durulan “planlama” kavramı, aslında yeni kapitalist sistemin temel paradigmaları ile çelişir. Uzun vade yerine geçicilik üzerine kurulu olan, kalıcılık yerine anlık hazlara odaklanan yeni sistemde kişisel gelişim endüstrisinin yarattığı temel yanlış, bireyin iradesine bağlı olarak her şeyin planlanabileceğidir. Kendi iradesi ile kendi kararlarını alıp planlama becerisi gösteren birey, Bauman (2005, 193)’ın ifadesiyle hiçbir şeyin vazgeçilmez olduğunu iddia edecek konumda da değildir. Nitekim, kişisel gelişimde üzerinde önemle durulan “esnek planlama”nın mantığı, Bauman (2005, 193)’ın bireyselleşmiş bir toplumdaki söz ederken dile getirdiği “Yarının ne getireceğini kim bilir?” ifadesi ile örtüşür.

Ne var ki, bireyselleşmiş ve kazanmaya odaklı yeni kapitalist sistem, “hayatı planlama”nın ve planlar dâhilinde “strateji geliştirme”nin gerekliliğini tekrarlayıp durur. Planlı olmak bir yaşam tarzı olarak kabul edilir. Bunun için Sekman (2006c, 89), “Önce düşünün, sonra planlayın, ardından hemen harekete geçin” tavsiyesinde bulunur. Sekman’ın kitaplarında kullandığı “başarı müfredatı”, “başarı haritası”, “başarı modeli” ve “başarı projesi” gibi kavramlar da söz konusu stratejinin geliştirilmesi ile ilişkilidir.

Başarının bir strateji olarak önemli bir parçası da yazılı düşünme alışkanlığı kazanmaktır: Nitekim Sekman (2006c, 47)’a göre, “Yazarak düşünmek insanın düşüncesini kesin, net, açık ve yalın hâle getirmenin en etkin yoludur. İnsan yazarken, konuşurkenki hâline göre daha ciddi ve bilinçlidir”. Bunun için Sekman, Yale Üniversitesi mezunları arasında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına gönderme yaparak başarı stratejisinin önemini ortaya koyar:

“Mezunlarla yapılan görüşmelerde onlardan açık ve belirli amaçlara sahiplerse, bunlara nasıl ulaşacaklarına ilişkin planlarını yazmaları istenmiştir. Mezunların sadece %3’ünün böyle yazılı amaçlara sahip olduğu görülmüştür. Yirmi yıl sonra 1973’te araştırmacılar 1953’te görüşme yaptıkları kişilere tekrar gitmişler, diğer konular bir tarafa daha önce yazılı amaçlara sahip olan %3’lük kesimin finansal açıdan; geri kalan %97’nin toplamından daha iyi durumda olduklarını görmüşlerdir. Bu sadece kişilerin finansal gelişmelerini göstermektedir. Araştırmacılar ölçümü zor olan; mutluluk, neşeli olma gibi subjektif durumlarda da %3’lük kesimin çok daha iyi olduklarını belirlemişlerdir.” (Sekman 2001, 97)

Sekman (2006c, 61), “A planı, yaşayabileceğiniz en iyi hayatı ifade ediyor. Z planı ise, yine sizin tasarımınız olan en katlanabilir hayat planı demektir. Z planı dibe kayma anında tutunma noktası işlevi görecektir” düşüncesindedir. Sekman (2006c, 59), nihai başarı noktasına kadar birçok alt başarıya gereksinim olduğunu ve bunların “başarı projeleri” olduğunu belirtir. Bireyin bir an önce sonuçlandırmak isteyebileceği başarı projelerinin hangileri olduğunu sorgular: “Yabancı dil öğrenmek mi? Fazla kilolardan kurtulmak mı? Sürücü belgesi almak mı? Motosiklet kullanmayı öğrenmek mi? Kişisel Gelişim seminerine katılmak mı? Kendinize yeni bir ev almak, ya da yeni bir yere taşınmak mı?”

Dolayısıyla kişisel gelişimde hayat, bir proje olarak sürekli planlanır ve her insanın bir başarı projesi olması gerektiğine vurgu yapılır. Nitekim Sekman (2008b, 58), gündelik hayatta karşılaşılan her durumun o proje içinde bir yerlere yerleştirildiğini ve böylelikle “önünüzden akan her şeyden bir şekilde yararlanma”nın mümkün olacağını belirtir. Himanen (2005, 120)’in, “Network toplumunda eğer kişi, kurtarıcı gücüne koşulsuzca inanabileceği, kesin olarak

belirlenmiş bir yöntemle başvurabiliyorsa; ruhsal açıdan hayat, daha kolay hale geliyor” şeklindeki vurgusu da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Kişisel gelişimde bir tür model, harita ya da müfredat oluşturma çabası ile birey kendi hayatının mimarı olarak konumlandırılır: “İnşa etmeden önce onu iyice düşünür, tasarlar, planlarlar. İç dünyalarında kendilerini başarılı bir şekilde dizayn etmeden, dış dünyada başarıyla gerçekleştiremeyeceklerini bilirler” (Sekman 2008a, 15).

Sekman (2001, 246-247), “Başarılı bir ‘bilgi pazarlaması’ yapmak ve sahip olduğunuz uzman bilgiden daha fazla yararlanmak için ne yapabilirsiniz?” sorusuna yanıt verirken izlenmesi gereken adımları sıralar: “Neye sahip olduğunuzu belirleyin”. “Hedef kitlenizi belirleyin”. “Alternatif kitle ve yolları bulun”. “Bilgiyi ürüne (mal) dönüştürün”. “Ticari stratejilerinizi belirleyin”. “Bir faaliyet programı hazırlayın ve başlayın”. Söz konusu stratejik adımlar, başarının reçeteye döküldüğünün göstergesidir. Böylelikle bireysel başarıyı öne çıkaran kişisel gelişim alanı, yeni kapitalist sistemin en önemli araçlarından biri hâline gelir.

Kişisel gelişim alanı, özgüven duygusuyla hayatı belli bir plan dâhilinde yaşamayı ve hedefe odaklanmayı öğütlerken alternatiflere açık olmak gerektiğini ve bol seçenekli düşünmenin yararlı olduğunu vurgular. Sekman (2006c, 85)’a göre, “plan bir haritadır, araziye uymaz ise haritayı hemen değiştirebilirsiniz”. Sekman (2004, 2-3), Utku ile birlikte yaptığı çalışmasında, Afrikalıların “Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince karıncalar balıkları” atasözünü “yeni şartlara uyum sağlama becerisi” olarak ifade edilebilecek “esneklik” kavramının, hayatta kalabilmek için belirleyici olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla, kişisel gelişimde hedeflere yön verilirken esnek bir planlama yapılması bireyin lehine olacaktır.

Bireyin toplumsal konumunun bireysel başarıya göre belirlendiği süreçte ve risklerin yarattığı kaygan zeminde, Botton (2005, 109)’un da ifade ettiği gibi, nesilden nesile değiştirilmeden aktarılan bir statü kavramından değil; yaşamdaki sorunlarla nasıl baş edileceğine göre şekillenen ve hızla değişen bir statü anlayışından söz edilecektir; çünkü temel duygu belirsizliktir. Belirsizliğin egemen olduğu yeni düzende, Sennet (2008, 10)’in işaret ettiği gibi, katı bürokrasi biçimlerini eleştiren ve risk almaya vurgu yapan esnekliğin taşıdığı özgürlük vaadine karşılık yeni kontrol biçimleri yaratılmaktadır.

4.3. Hedef Odaklı Olmak ve Acıya Katlanmak

Kişisel gelişimde birey kendine mutlaka hedef belirlemelidir. Bu yeni uzmanlık alanının geçmişte din görevlilerinin tekelinde olan tavsiye verme işini yerine getirdiğine işaret eden Furedi (2001) ile kişisel gelişim rehberlerinin Protestan etiğinin erdemleri ile örtüştüğüne vurgu yapan Himanen (2005), temel insan ilişkilerindeki güvensizlik ve belirsizlik noktasında birleşirler. Himanen (2005, 113-114)’e göre, özellikle “hedef belirlemek” ve “optimumu yakalamak”, hem kişisel gelişimin hem de Protestan etiğinin başta gelen özelliğidir. Bu anlamda kişisel gelişim alanı, seküler ahlakın yarattığı boşluğu doldurma çabasıdır.

Sekman (2008a, 18)’a göre, “Başarılı olmak, ‘koyduğumuz hedefe ulaşmak’ şeklinde tanımlanabilir”. Üstelik “kendine bir hedef koymak, o amaca ulaşmak için çalışmayı, fedakârlık etmeyi ve kendinizi kendinize borçlandırmayı da beraberinde getirir. Buna ödül-bedel ilişkisi de denir” (2008a, 19). Bireyin kendini geliştirmesi için buna gereksinimi vardır: “Başarılı olmak için kendimize hedefler koyarız. Örneğin ‘Üniversite sınavını kazanacağım,’ deriz. Bu hedefimizi ‘olduğumuz gibi kalarak’ elde edemeyiz. Kendimizi geliştirmek demek, hayat hedeflerimizin gerektirdiği insan olmak demektir” (2008a, 22-23). Benzer biçimde Sekman (2006c, 55), “Hayatınıza sahip çıkmak, kontrollü ve kararlı bir insan olmak istiyorsanız yapmanız gereken şey temel hayat amaçlarınızı belirlemektir” der ve amaçlı bir insan olmanın faydalarına odaklanır. Sekman (2006c, 56-57)’a göre, davranışlara yön veren ve karar almayı kolaylaştıran amaç, hırslar

Turkish Studies

ve motivasyonun kaynağı olur; bireyin hayatını kontrol altında tutmasını sağlayacak güven duygusunu yaratır.

Himanen (2005, 120), kişisel gelişim aracılığıyla, her şeyin son derece karmaşık olduğu ve hızla değiştiği dünyada, insanların, özelleştirilmiş hedefleri gerçekleştirmeye çalışmaları öğretilerek idare edilmekte olduğunu iddia eder. Birey, küresel rekabet dünyasında izlerini bırakma niyetindeyse hedeflerini kesin biçimde yerleştirmelidir. Sabit bir noktaya odaklanarak dünyanın geri kalanının çoğunu dışarıda bırakmalı, şimdiki ana odaklanmalıdır.

Aslında kişisel gelişim alanında bireyin iradesi ve kontrol gücü ön plana çıkarılırken hedef odaklı hareket eden ve hedefin yön verdiği davranışlarda bulunan birey, tüm sorumluluğu da üstlenmiş olur. Bireyin riskleri göze almasını sağlayacak olan da belirlediği hedeflerdir. Birey, ancak bir amaç uğruna fırsatları yakalamaya çalışacak, şansını zorlayacak ya da risklere atılacaktır. Bunun için kişisel gelişim alanında şanstın ziyade riske vurgu yapılır: “Paramı %100 artıracak, %100 kaybettirecek riski alıyorum” derse, onun bu tercihi göre oluşturulacak yatırım politikasıyla büyük kazanabilir de büyük kaybedebilir de. Büyük risk almak her zaman kazanmak anlamına gelmez, kazanmak ya da kaybetmek risk aldıktan sonra yapılanlara bağlıdır” (Sekman 2008b, 39).

Yeni kapitalist sistemde Sennet (2008, 94)’in de belirttiği gibi, riski göze alamayan kişiler beceriksiz olduklarını baştan kabul ederlerken “Kazanan hepsini alır” düsturu ile hareket edenler başarısızlık olasılığını yok sayarlar. “Amaçlarınız sizden nasıl bir insan olmanızı ister? Nasıl bir karakter sahibi olursanız, başarı şansınız yüksek olur? İsteddiğiniz başarıyı gerçekleştirmeye aday ‘uygun kişi’ nasıl olur? Başarının şartnamesinde uygun hâlinizi bulmaya çalışın” şeklindeki sözleri ile Sekman (2006c, 66), bireyden kendi hayatının mimarı olmasının yanı sıra amacına uygun karakter özelliklerini kazanmasının da beklendiğini dile getirir. Böylelikle, kişisel gelişim alanında yeni kapitalist sistemin beklentilerine uygun bir karakter inşa etmek söz konusu olur.

Ne var ki, söz konusu hedefe odaklanan bireyin ilerlediği kişisel gelişim yolu, acılarla yoğrulmuş, fedakârlık isteyen, metaneti korumayı gerektiren ve bedel ödemeyi zorunlu kılan bir yoldur: “Yapmanız gerekenleri yaptıkça başarılı olursunuz. Yapmak istediklerinizi yaptıkça mutlulukla karışık acı çekersiniz” (Sekman 2001, 116) ya da “[B]aşarı fedakârlık ister. Parlak gelecekler rahatlarına kıyanlarıdır” (Sekman 2001, 109) şeklindeki sözler, söz konusu katlanma duygusunun kişisel gelişimdeki önemli yerini gösterir. Sekman (2008b, 89)’a göre, “Başarı tanrısı kurban ister. Sevdiğiniz diğer şeyleri ona feda edecek kadar onu sevdiğinizi görmek ister. Ona ulaşmak için sevmediğiniz şeyleri yaptığınızı görmesi yetmez, bir seçim anına geldiğinizde onun için sevdiğiniz bazı şeylerden vazgeçtiğinizi de görmek ister”. Böylelikle başarıya giden yolda “katlanabilirlik yönetimi” de önemli kavramlardan biri hâline gelir.

Üstelik Sekman (2006c, 52)’in ifadesiyle söz konusu katlanma durumu, başarılı insanların ortalama insanlardan ayrılmasını da sağlar: “Hayatta neye katlanmak, neye ise asla katlanmamak gerektiğini bilmek kadar büyük bir bilgelik yoktur”. Ortalama insanlar başarılı olmak için yapılması gerekenlerin verdiği acıya katlanmazken başarılı insanlar bu tür acılara sabır ve metanet göstermektedirler. Sonuçta birey, başarısızlığı kendine yakıştıramayacak ve başarısız olduğunu bilmek bireye acı verecektir.

Dolayısıyla, kişisel gelişimde hedefe odaklanan bireyin neden bedel ödemek zorunda olduğuna ilişkin mantık şu şekilde işler: “Bedel ödemek bazen ‘acı çekmek’ demektir. Başarılı olmak için bir miktar acı çekmek kaçınılmazdır. Çekilen bu acının sonunda başarılı olunduğu takdirde, yaşanan mutluluk genellikle çekilen acıları unutturmaktadır” (Sekman 2008a, 30-31). Böylelikle, “Sonuç alınıncaya kadarki aşamalar başarının ‘cefasını çekme’ dönemi idi. Bu adım ise, başarının ‘sefasını sürme’ dönemi [olacaktır]” (Sekman 2006c, 107). Sekman (2008b, 32)’in

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

kullandığı “‘No pain no gain’ yani ‘Acı yoksa, kazanç da yok!’” sözü, bu konudaki nihai nokta olarak kabul edilebilir.

4.4. Ataletten Kurtulmak ve Harekete Geçmek

Kişisel gelişim alanında her türlü başarı kutsanıp başarısızlık olasılıkları hayatın dışına itilirken “çalışkanlık” idealleştirilir; “eyleme geçmek” bir erdem niteliği kazanır. Bu nedenle bireyi hedefe odaklanmaktan alıkoyduğu düşünülen “atalet” hâli olumsuz bir karakter özelliği olarak resmedilir. Bu durum, Himanen (2005, 124)’in deyişiyle kişisel gelişim alanının yarattığı “network girişimcisi” tavrının bir gereği olarak değerlendirilebilir.

Risk toplumunda bireylerin karakter yapısındaki değişime odaklanan Sennet (2008, 30), egemen olan belirsizliğin garip yönünün kapitalizmin gündelik işleyişine sinmesi olduğunu ve Schumpeter’in girişimci figürünün sıradan bir figür olarak sunulduğunu belirtir. Nitekim, kişisel gelişim ekseninde girişimci tavra her türle riske rağmen olumlu yönden bakılır.

Başarı öncesi atalet kadar başarı sonrası ataletin varlığına da dikkat çeken Sekman (2006b, 3), “Peki neden bu insanlar başarılı olamıyorlar? Niye bu ülke hâlâ ‘kaybedenlerin’ ülkesi? Neden başarılı, mutlu ve halinden memnun insanların genel nüfusa oranı yüzde 10 bile değil?” şeklindeki soruları sorarken o insanları “ellerinden gelenin en iyisini yapmaktan alıykoyan[ın]” atalet olduğuna dikkat çeker. Sekman (2008a, 47)’a göre, yavaş hareket etmek, yılgınlık, miskinlik, bezginlik, şevksizlik gibi karakter özellikleri kişinin ataletini gösterir. Atalet, “amaca yönelik eyleme geçememe” durumudur.

Sekman (2008b, 59), eyleme geçmeyen bireyler için şunları söyler: “Bu tür insanların planları, fikirleri çoktur ama skor tabelalarında bir şey yoktur. Oysa başarı için düşünmeyi ve planlamayı bir yerde bırakıp eyleme geçmek gerekir. Hayat eylemi ödüllendirir. Atasözüdür; ‘Gezen tavşan yatan aslandan kıymetlidir!’”.

Sekman (2006c, 89), Henry Ford’un sözüne de gönderme yapar: “Hayatın gerçek amacı bilgi değil, eylemdir”. Gündelik hayatta hedefe dönüşen hayallerin planlarının yapılması yetersiz kalacaktır. Eyleme geçmek bir zorunluluk olacaktır. İnsanları bildiklerini hayata geçirme şekillerine göre dört gruba ayıran Sekman (2006b, 31), bilen ve yapan kişileri “bilinçli başarmış kişi” olarak nitelendirir. Bu özellikteki kişiler neyi, niçin, nasıl yapabileceklerini bilmelerinin yanı sıra uygulamaya da geçerler. Kısacası, “Hayatta kaliteli başarı şansı en yüksek kesim bunlardır”. Ataletli kimseler, bilir ama yapmazlar. Dolayısıyla kendilerini eyleme geçiremezler. Yapan ama bilmeyenler de vardır. Onlar ise neyi, niçin yaptıkları konusunda bir farkındalık taşımazlar. Yapmayan ve bilmeyenler grubu ise başarısız insan sınıfını oluşturur.

Sekman (2002, v,3), *Ulusal Ataleti Yenmek* adlı kitabında amacının “İnsan mühendisliği, sistem mühendisliği ya da toplum mühendisliği modeli ile bireysel ve sosyal ataletlerin yok olmasını sağlamak” olduğunu vurgular. Ataletin yalnızca kişi ve kurumlarda değil, toplumda da oluşabileceğinin altını çizer. Ataletli davranışları, “Yapması gerekenleri yapmamak” ve “yapmaması gerekenleri yapmak” şeklinde ikiye ayırır. Hız, hareket ve heyecanı, ataletin panzehiri olarak kabul eder. Söz konusu hıza ayak uydurmayı değişen dünya düzeninin bir gerekliliği olarak değerlendirir:

“‘Yerinde duran geriye düşer,’ diyor danışmanlar. ‘Doğru yolda olsan da, ileri atılmalısın!’ diye öğütüyor başarılı iş adamları. Yönetim dergileri, akademisyenler, hep bir ağızdan aynı şeyi tekrarlıyor: ‘Koş, yoksa düşersin!’ Belki bu nedenle insanlar artık, ‘Nasılınız’ sorusuna, ‘Koşturup duruyoruz’ diye cevap veriyor. Başarıya koşmaya, koşarak başarmaya çalışıyoruz. Yeni bir varoluş biçimi ile karşı karşıyayız. Yaşamak gittikçe bisiklet sürmeye benziyor; düşmemek için sürekli ‘pedal çevirmek’ zorundayız. Artık akıntıya karşı yüzer gibi yaşıyoruz hayatı, ilerlemeyince geriliyoruz.” (Sekman ve Utku 2004, 1)

Turkish Studies

Sekman (2004, 1-2), Utku ile birlikte yaptığı çalışmasında 2000 Yaz Olimpiyatları'nda dünya rekoru kıran Afrikalı bir atletin okuduğu şiirle de gündelik hayatta "hız"ın önemine dikkat çeker:

"Afrika'da her sabah bir aslan uyanır,
en yavaş ceylandan daha hızlı koşması gerektiğini
yoksa yok olacağını bilir.

Afrika'da her sabah bir ceylan uyanır,
en hızlı aslandan daha hızlı koşması gerektiğini
yoksa yok olacağını bilir.

Aslan ya da ceylan olmanızın bir önemi yok.

Yeter ki her sabah kalktığınızda

Daha hızlı koşmanız gerektiğini bilin."

Şirketlerin yaşam ömrünün giderek kısaldığına dikkat çeken Sekman ve Utku (2004, 21), yalnızca bireysel düzeyde değil, kurumsal düzeyde de "Artık büyük balık küçük balığı değil, hızlı balık yavaş balığı yutuyor!" diyerek hız kavramına verilen önemi daha geniş bir düzlemde dile getirmiş olur. Dolayısıyla risk toplumu ekseninde Sennet (2008, 23)'in vurgu yaptığı "uzun vade yok" sloganı da her şeyin hızlı bir şekilde, geçici ve değişken bir zeminde gerçekleştiğinin ifadesidir. Aynı zamanda Sennet (2008, 95)'e göre uzun vadeli düşünceler askıya alınsa da sorunlarını çözmek adına her şeyi yapmayı göze alan birey için dikkat odaklanması devam eder. Bu durumda birey, bir şey yapmak gerektiği düşüncesiyle o an içine sıkıştığı durumu tekrar tekrar gözden geçirir. Böylesi bir zeminde ataletin tam zıt kutbuna "motivasyon" kavramı yerleşir. Kalıcılığın olmadığı ve her şeyin kısa vadede gerçekleştiği yeni kapitalist sistemde bireyi harekete geçirmek ve onun girişimci ruhunu kaybetmesini önlemek açısından en önemli rollerden birini "motivasyon" kavramı oynar; bireyin iradesi ve kontrol gücü öne çıkar. Nitekim Sekman (2006b, 64)'a göre, "Motivasyon (coşku) ile atalet birbirinin tersi duygulardır. Motivasyon, 'Bir amacı gerçekleştirme yönünde güçlü bir istek sahibi olmak' demektir". Sekman (2008a, 42), bireyin eyleme geçmesi yönündeki etkisi nedeniyle motivasyona büyük önem verir: "Motivasyon kendimizi ve başkalarını güçlü, dinamik ve diri durumda tutmaktır. Kendi kendimizi ateşlemektir. Kendimizi eyleme geçirmektir".

"İnsanların yapabileceklerinin limitini yetenekleri, yaptıklarının limitini ise motivasyon seviyeleri belirler. Kendimizi ve başkalarını motive edebilme becerisi bu nedenle çok önemlidir. Motivasyon, elimizden gelenin en iyisini yapmamızı sağlar" diyen Sekman (2008a, 42), "motivasyon" kavramı ile ilgili olarak "yoğunluk" ve "süreklilik" kavramlarını ön plana çıkarır: "Yoğun motivasyon, performansı yükselterek başarılı olma sürecini kısaltır. Motivasyonda süreklilik sağlamak, başarının kalıcılığını artırır" (2008a, 43). Sekman (2008a, 45), motivasyonun "proaktif" ve "reaktif" olmak üzere iki şekilde üretildiğini vurgular: "Proaktif motivasyon, kişinin kendine hedef koyup o hedefe ulaşmak için kendi kendini motive etmesidir. Reaktif motivasyon ise, bir başkasına kızıp, 'hırs yapıp' bir işi başarmaktır. Tipik örneği 'komşuya kızıp ev sahibi olmaktır'".

Sennet (2011, 37), esnek şirketlerin "insan ilişkileri becerileri"nin önemini vurgulamasının ve "kişilerarası eğitim" olanakları sunmasının bir rastlantı olmadığını vurgular. Psikolojik içerikten yoksun kalındığında geriye yalnızca somut bir gereksinim kalır. Dolayısıyla bu tür ortamlarda insanlar kötü tanımlanmış koşullarla yüz yüze geldiklerinde proaktif olmak zorundadırlar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

Bunun için kişisel gelişim alanında en dikkate değer vurgulardan biri, motivasyondan ayrı düşünülemeyecek olan “umut” kavramıdır. Söz konusu kavramı motivasyon kaynağı olarak gören Sekman (2008a, 45-46)’a göre, “Kişinin geleceğe yönelik umudu, onun şu anda sahip olduğu gücün kaynağıdır”. Öte yandan, motivasyonu artıran ve umudu ateşleyen sloganların kişisel gelişimdeki yeri Sekman’ın (2001, 106) verdiği örneklerde net biçimde görülür:

“Çaresizseniz çareniz sizsiniz.
Hiçbir şey imkânsız değildir; olsa bile!
Ya bir yol bulurum ya da bir yol açarım.
Amaçları olmayanlar amaçları olanlarıdır.”

Kişisel gelişimde bireyin motivasyonuna yönelik olarak kullanılan tekniklerden biri de “canlandırma”dır. Bireyin “başardım duygusu”nu zihninde canlandırması istenir: “Düşünün... Eğer hayat amaçlarınızın tümünü gerçekleştirmiş olsaydınız neler olurdu? Hayatınız hangi yönde nasıl değişirdi? Çevrenizdeki insanlar sizden nasıl bahsedirdi? Siz kendinizi nasıl hissederdiniz? Neler görürdünüz çevrenizde? İnsanlarla ilişkileriniz nasıl olurdu?” (Sekman 2001, 103).

Kişisel gelişim aracılığıyla bireyin ataletten kurtulup motivasyon kazanması yönünde bir tür duygu mühendisliğine girişilmiş olur. Duyguların kontrolüne ve yönetimine ilişkin bu alan, özellikle başarı duygusunu bireylerin zihninde canlandırmasına yönelik tavsiyeleri ile Himanen (2005, 113-114)’in de ifade ettiği gibi, dinî olmayan bir dua biçimi de geliştirmiş olur.

4.5. Başarmak ya da Hiç Olmak

Bireyselleşmiş ve kazanmaya odaklı yeni kapitalist sistemde şekillenen kişisel gelişim idealinin odağındaki başarılı birey, statü, itibar ve servetin gücünü de arkasına alır. Sennet (2008, 125)’in ifadesiyle “Kazanan hepsini alır” piyasasında “başarısızlık bilgisi” göz ardı edilir. Botton (2005, 56), yeni düzende “bütün insanların doğuştan eşit oldukları, herkesin her şeye ulaşabilmek için sınırsız bir güç taşıdığı inancı[nın]” da aşılandığını dile getirir. Dolayısıyla kapitalizm, herkesin her an her şey olabilmesi adına eşit koşullar sağlandığına ilişkin bir yanılsama yaratarak bireyleri başaracaklarına inandırır.

Botton (2005, 99)’a göre, “meritokratik”, yani “liyakat”e dayalı ideale birlikte bir yığın insana kendini gerçekleştirme fırsatı verilmiş olur. Böylelikle, hiyerarşiye boyun eğmiş yetenekli ve zeki bireyler daha âdil bir ortamda kendilerini ifade etme imkânına sahip olabileceklerdir. Ancak aşağı statüdekiler açısından düşünüldüğünde hikâyenin karanlık yüzünü de görmek gerekecektir: “Başarılı kişiler başarıyı hak etmiyorsa eğer, aynı şeyi başarısızlar için de söylemek gerekirdi. [...] Alçak statü, can sıkıcı olmasının yanı sıra kişinin hak ettiği bir durumdu artık”.

Limit Sizsiniz: Açılmamış Kanatların Büyüklüğü Bilinmez adlı kitabında Sekman (2008b, 13), “tutku”, “cesaret” ve “teknik” olmak üzere üç anahtar kavramın temel başarı faktörleri olduğuna vurgu yapar. Başarı, özel bir konum olarak görülür ve her şeyi kontrol etme gücü ile birlikte değerlendirilir.

Sekman, *Ya Bir Yol Bul Ya Bir Yol Aç Ya da Yoldan Çekil* adıyla yayımladığı çalışmasında da başarılı olmanın kazanımlarından söz eder:

“Bazı insanlar haklı olarak, “Hepimiz başarılı olmak zorunda mıyız? Başarılı olmak şart mıdır?” diye sorar. Başarı neye yarar? Ona sahip olduğunuzda kendinizi özel ve üstün hissedersiniz. Başarı başka insanlara yardım etme imkânı sunar bize. Hayatınızı istediğiniz gibi şekillendirme imkânınız olur. Daha özgür ve kendi kendine yetebilen, kendi ayakları üzerinde durabilen, *başkalarına bağımlı olmayan bir insan olursunuz.*” (Sekman 2006c, 3)

Başarılı olmak, bireyin hayat standardını da yükseltir. Sekman (2008b, 102)'a göre, "Başardıkça kişi daha iyi yerlerde yaşamaya başlar. Sağlıktan eğitime, ilişkilerden seyahate daha 'kaliteli' hizmet alınır". Ayrıca başarı ile mutluluk kavramı eşitlenir. Öyle ki iki kavram genellikle birlikte kullanılır: Sekman (2006c, 6), "Başarı ve mutluluk sizin de hakkımız mı? Cevabınız evet ise neyi bekliyorsunuz?" sorusunu sorar. Sekman (2006b, 54)'a göre, "Başarılı olmak öğrenilebilir. Mutlu olmak da öğrenilebilir. Bir insanın başarabildiği her işi ben de başarmayı öğrenebilirim". "Zirvedeki insanları düşünün, hayatlarının sonuna kadar kendilerine yetecek kadar başarıları ve paraları olduğu hâlde neden hâlâ başarısız insanlardan daha fazla başarılı olmaya çalışıyorlar?" sorusuna da Sekman (2006c, 112), "Yapmaktan keyif aldıkları şey onları başarıya götürünce, mutlu mutlu başarılı olurlar" yanıtını verir.

Sekman (2006c, 20), "Başarılı, mutlu ve hayattan memnun olan insanları inceleyip, nasıl başarılı olabildiklerinin sırlarını öğrenip, sonra bu sırları başarılı olmak isteyen insanlara aktarıyorum" sözleriyle kendi misyonunu da tanımlamış olur. "Bana sorarsanız, bir tür entelektüel Robin Hood'luk yapıyorum" der.

Kişisel gelişim ekseninde çizilen başarılı, saygın, özgür ve mutlu birey karakteri karşısında başarısız ya da kaybeden bir birey olmak her yönüyle olumsuzlanır. "Bir iş başaramadın, o halde yoksun!" diyen Sekman (2008b, 79), "Acı ama gerçek, başarımız kadar adam yerine konuyoruz. Başarımızın büyüklüğü kadar saygı görüyoruz. Hatta neyi başarırız, ona göre tanımlanıyoruz. Başarısızsak, 'anonimim'leşiyoruz." şeklindeki sözleriyle hayatta başarmaya mecbur bir birey karakteri çizer. Hatta Sekman (2008b, 41)'a göre, başarısızlığı makbul kılan, ancak sonu başarıyla biten bir hayat öyküsüdür: "Başarısızlığın en güzel durduğu yer, sonu başarıyla biten bir ömrün baş tarafıdır. Başarısızlığın hayatınızda olması değil onu durması için koyduğunuz yer önemlidir"

"Başarısız insan" nitelemesini kabul etmeyen Sekman (2006c, 111), "Başarısız insan yoktur. Sadece o olay için doğru zamanda, doğru yerde, doğru davranışı yapmayan insan vardır" şeklindeki sözlerine karşın "Başarılı bir insan olmazsanız ne olur?" sorusuna verdiği yanıtla kişisel gelişim alanında başarısız bireylere atfedilen olumsuz bakış açısını farklı bir yönden ortaya koyar: Sekman (2008a, 14), "İstatistik insan olursunuz! Doğduğunuzda Devlet İstatistik Enstitüsü'ndeki (DİE) görevli 'yeni doğanlar' hanesine bir çarpı atar. [...] Zamanla yaşlanır ve ölürsünüz. Bu defa DİE görevlisi 'ölenler' hanesini açar ve isminizin karşısına bir çarpı atar" şeklindeki sözleriyle başarısız olmanın bir "hiç" olmak anlamına geldiğini ifade etmiş olur.

Sekman'a göre, başarı ve mutluluk gibi başarısızlık ve kaybeden olmak da öğrenilmiştir: "Başarısızlık eğitimi 'acılı derslere' dayanan, kafalar bir yere vurula vurula öğrenilmiş, duygusal yoğunluğu yüksek bir programdır" (2006a, 15). Ne var ki, kaybeden olmak ya da başarısızlığı deneyimlemek öğretici değildir; çünkü Sekman (2008a, 39)'a göre, "Kazanmanın kuralları kaybedenden öğrenilmez". Bunun için Sekman (2006c, 4), "başarısızlık"tan değil, "başarıdan ders çıkarmak" ifadesini kullanır: "Başarıdan öğrenilmiş ders, başarısızlıktan alınan dersten daha değerlidir". Başarısızlık, hayatta bireyin kendini korumasını gerektiren bir deneyimdir: "Başarı hakkında öğrendiklerimizle kendimizi başarısızlıktan koruyabilir, başarımızın kalıcılığını sağlayabiliriz"(2008b, 81).

Sekman (2006c, 18)'a göre, "Yaşanmadan öğrenilmez felsefesi, öğrenmeden yaşamayı seçenlerin ideolojisidir. Öğrenmenin tek yolu yaşamak olmadığı gibi, en pahalı yolu yaşayarak öğrenmektir. Yaşayarak öğrenmede bilgi ilk elden alınır ama sadece o kişinin tecrübesi ile sınırlıdır". Dolayısıyla, kişisel gelişimde başarıya ulaşmış kişilerin deneyimlerine ve başarı öykülerine önem verilirken öğrenmenin en pahalı yolu olan deneyime farklı bir bakış açısı getirilmiş olur. Deneyim, ancak bir başarı öyküsünde yer bulabildiği takdirde kıymetlidir ve deneyiminden yararlananlar ancak uzmanlar ya da kendi başarı öykülerini yaratabilenlerdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

Başarı ve başarısızlığın göreceli kavramlar olduğuna vurgu yapan Sekman (2006c, 106), bu konuda Doğu kültürü ile Batı kültürü arasındaki algılama farklılıklarına da dikkat çeker: Doğu kültüründe kader inancı vardır ve bu inancın etkisiyle her şeyin Tanrı'nın takdiri olduğuna inanılır. Bunun için kişiler yadırganmaz. Batı kültüründe ise kişinin sorumluluğu öne çıkar. Başarı, sonuca bakılarak değerlendirilir. İstenen sonuç alınmadığında kişi yadırganır. Başarı konusunda kendi ölçütünü, "Bir hedef için elimden gelenin iki katı çaba göstermişsem, işe yüreğimi koymuşsam, hedefime iki elle sarılmışsam ama yine de sonuç alamamışsam ne Doğu kültürü gibi talihsizliğime ağlarım ne de Batı kültürü gibi kendimi suçlarım" şeklinde ifade eden Sekman (2006c, 105)'ın sözleri, Botton (2005, 111)'un da vurguladığı gibi, yaşamda olagelenleri şans veya şanssızlıkla açıklamanın giderek olanaksız hâle geldiğinin göstergesidir. Dolayısıyla, risklerin giderek arttığı dünyada bireyin iradesi ve kontrol gücü ön plana çıkarken şans kavramına ilişkin algı da değişmiştir.

Botton (2005, 65-66)'a göre, kişisel gelişim alanı, özellikle bireyin sözde eşit olduğunu düşündüğü kişiler karşısında kendine olan saygısını artırabilmesi için iki seçenek sunar: Hedeflenen başarı için çalışmak ya da beklentileri aza indirmek. Batı toplumları, bireyleri beklentilerinden vazgeçmesi yönünde cesaretlendirmedikleri gibi bireylerin sahip oldukları gerçekleri kendi kendine itiraf etmelerini de engeller ve burada ahiret inancının aşınması etkindir.

4.6. Yeni Şartlara Uyum Sağlamak ve Değişmek

Yeni kapitalist sistem, "Herkes kendi şansını yaratır" düsturu ile istendiği takdirde bireyin hayatını değiştirmesinin mümkün olabileceği fikrini aşlar. Nitekim "Ortaçağda kral değilseniz, başarılı olmak için çok sayıda zorluğu yenmeniz gerekiyordu. Endüstri çağının başlarında da, sermayeniz yoksa onu elde etmek için, kendinize has özellikleri gerçekten çok kurnazca kullanmanız gerekiyordu. Fakat bugün herhangi bir çocuk bile bir ortaklık kurarak dünyayı değiştirebilir" şeklindeki sözleri ile Sekman (2001, 21), "değişim"i kişisel gelişimin odağına yerleştirir. Değişim, bilginin sürekli olarak güncellenmesini gerekli kılar. Söz konusu gereklilik, ister bilgi toplumu ister risk toplumu olarak adlandırılınsa hızla değişen dünyanın yeni paradigmalara denk düşer. Belirsizliklerle örülü, olasılıkları görmeyi ve alternatifleri düşünmeyi gerektiren toplum yapısı değişimi zorunlu kılar:

"Her sabah dünya yeniden kurulur! Her sabah şartlar yeniden oluşur. Her gece kader ihtimalleri yeniden düzenler. Dün olmayan bugün olabilir hale gelir, bugün olabilen yarın olamayabilir. Her gün ihtimallere 'yoklama çekmek' gerekir. Bildiklerinizin son kullanma tarihine, en az marketten aldığınız süt kadar dikkat edin lütfen." (Sekman 2006a, 18)

Sekman (2006c, 10), "Yaşadığı hayatın yaşamak istediği hayat olmadığına kesin olarak emin olmuş, işini, eşini veya şehrini değiştirip kendine yeni ve görkemli bir hayat kurmaya karar vermiş birine başarılı olma süreci nasıl anlatılmalıydı?" sözüyle hayatını değiştirmek isteyen bireye odaklanır. Utku ile birlikte hazırladığı çalışmasında "Yeni şartlara uyum sağlayabilmek için nasıl değişmeliyiz?" (2004, 9) sorusunu sorar ve "Sen değiştiğinde talihin de değişir" (2004, 179) yanıtını verir.

Kişisel gelişimde bireylere aşılana herkesin her şeye ulaşmasının mümkün olduğu fikri, Beck (2011, 153)'in vurgu yaptığı "sosyal eşitsizlikleri meşrulaştırma eğilimi" ile birlikte düşünülmelidir. Söz konusu eşitlik yanılması ile birey eyleme geçer. Nitekim Sekman (2006c, 95), bireyin eyleme geçmesi "yeni bir dönemin başlangıcı [olacaktır]" diyerek bireyi hayatını değiştirmeye davet eder. Bu noktada Sekman (2006c, 102)'in da vurguladığı finansal zekâ, en az entelektüel zekâ kadar önemli olur.

Sonuç

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

Kişisel gelişim kitapları, kapitalist sistemin devamlılığı için önemli bir araçtır. İnsanların sisteme olan inancı yıkılırsa sistem ayakta kalamaz. Bunun için kişisel gelişimin asıl hedef kitlesi kaybedenlerdir. Söz konusu alan, bireylerin başarısız deneyimleri ile özgüven eksikliğinden beslenir ve bireylerin zaaflarından gücünü alır. Seküler ahlakın yarattığı boşlukta inşa edilen kişisel gelişim endüstrisi, duygularla iç içe geçmiş ekonomik bir alandır. Soyunduğu duygu mühendisliği rolü ile bireylere her an her şey olabilecekleri duygusunu aşılar. Herkesin her koşulda eşit olduğu varsayımına dayanır. Başarıya olan inanç, motivasyon ve umuttan beslenir. Bu duygular, yalnızca bireylerin değil, sistemin de güç kaynağı olur. “Ya başarılısın ya da hiçsin!” söylemiyle başarısızları ve başarısızlık bilgisini yok sayar.

Kişisel gelişimde gündelik hayat; tasarım, plan ya da proje olarak algılanır ve bir sınav pratiğine indirgenir. Bireylerden tasarımı yaptıkları bir hayatı yaşaması beklenir. Engellere ve sorunlara karşın güçlü olmak, bir hedefe odaklanmak gerektiği telkin edilir. Birey, kendi hayatının mimarı olarak konumlandırılarak tüm kontrolün kendi inisiyatifinde olduğuna inandırılır. Oysa belirsizlik ve risklerle örülü kaygan zeminde kurulu yeni kapitalist düzen, var olan eşitsizlikler için ancak daha meşru bir zemin yaratır; uzun vadeli planlar yapmaya fırsat vermez, kalıcılığa ve vazgeçilmezliğe imkân tanımaz.

Sistem, sunduğu reçete ve formüllerle yeni kontrol biçimleri yaratırken bir tür “girişimci figürü” resmeder. Yalnızca kendi sunduğu alternatifler arasından seçme özgürlüğüne izin verir ve hiçbir hazzın ertelenmesini hoş görmez. Söz konusu girişimci ruhla hareket eden, para, servet ve ünü başarı kabul eden, başarıyı mutlulukla eşitleyen bireylerin hırslı ve benmerkezci tercihleri ile bireyler arasındaki güven, sadakat ve dayanışma duyguları aşınır. Şikâyet etme, yakınma ya da mazeret bulmanın kişisel gelişimi zedeleyeceği düşüncesi aşılanarak birey rekabete girmeye ve riskleri göze almaya mecbur bırakılır. Kadere ve şansa ilişkin algılamalar değişir; çünkü yeni kapitalist sistemde “Herkes kendi şansını yaratır” ve “Kazanan hepsini alır”. Böylelikle sözde fırsat eşitliği söylemi ile “Kaybeden, ya beceriksizdir ya da başarısızlığı hak etmiştir” şeklinde bir yanılısma yaratılır.

KAYNAKÇA

- BAUMAN Zygmunt, **Bireyselleşmiş Toplum**, Çev.: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- BECK Ulrich, **Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru**, Çev.: Kâzım Özdoğan ve Bülent Doğan, İthaki Yayınları, İstanbul 2011.
- DE BOTTON Alain, **Statü Endişesi**, Çev.:Ahu Sila Bayer, Sel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- FUREDI Frank, **Korku Kültürü: Risk Almanın Riskleri**, Çev.: Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- HIMANEN Pekka, **Hacker Etiği**, Çev.: Şebnem Kaptan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- ILLOUZ Eva, **Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi**, Çev.: Özge Çağlar Aksoy, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- İZGÖREN Ahmet Şerif, **Hıdır Kişisel Gelişiyor**, Elma Yayınevi, Ankara 2012.
- KEYNES John Maynard, **Genel Teori: İstihdamın, Faiz ve Paramın Genel Teorisi**, Çev.: Uğur Selçuk Akalın, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2008.
- MCCOY Horace, **Atlari da Vururlar**, Çev.: Ayşe Aksöz, Yeniay Yayıncılık, İstanbul 2005.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

-
- ÖZDEMİR İlker, **İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- SEKMAN Mümin, **Başarı Üniversitesi**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008a.
- SEKMAN Mümin ve Utku, Alper, **Çevik Şirketler: Kurumsal Ataleti Yenmek**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.
- SEKMAN Mümin, **Her Şey Beyinde Başlar**, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.
- SEKMAN Mümin, **Her Şey Seninle Başlar**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006a.
- SEKMAN Mümin, **Kesintisiz Öğrenme**, Alfa Yayınları, İstanbul 2001.
- SEKMAN Mümin, **Kişisel Ataleti Yenmek**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006b.
- SEKMAN Mümin, **Limit Sizensiz: Açılmamış Kanatların Büyüklüğü Bilinmez**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008b.
- SEKMAN Mümin, **Türk Usulü Başarı**, Alfa Yayınları, İstanbul 2003.
- SEKMAN Mümin, **Ulusal Ataleti Yenmek**, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.
- SEKMAN Mümin, **Ya Bir Yol Bul Ya Bir Yol Aç Ya da Yoldan Çekil**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006c.
- SENNET Richard, **Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri**, Çev.: Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008.
- SENNET Richard, **Yeni Kapitalizmin Kültürü**, Çev.: Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
- STEINBECK John, **Gazap Üzümleri**, Çev.: Neriman Silahtaroglu, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.